

çağını bildirmişse de bu eser yayımlanmamıştır. Tanınmış edebiyat tarihçisi Nihad Sâmi Banarlı'nın dedesi olan Emin Hilmi Efendi'nin son eseri, vefatından önceki gece tamamladığı ve her mısraı ebcedle 1302 (1885) tarihini veren II. Abdülhamid hakkındaki kasidesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Emin Hilmi Efendi, *Divan ve Münşeât*, Trabzon 1293; BA, *Sicill-i Ahval Defteri*, nr. 2, s. 83; İlyas Sâmi, "İfâde-i Mahsûsa", *Pâresiz Kasidesi Şerhi*, İstanbul 1325, s. 2-5; a.mlf., "Şâir-i Mâhir Trabzonî Emin Hilmi Efendi", a.e., s. 6-11 (*Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1905, İstanbul 3 Muharrem 1302'den ıktibas edilmiştir); *Osmanlı Müellifleri*, II, 149; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 649; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 113; Ömer Akbulut, *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, Ankara 1970, s. 34; TA, XV, 150; TDEA, III, 31.

MUSTAFA UZUN

EMİN el-HULVÂNİ

(أمين الحلواني)

Emîn b. Hasen el-Hulvânî
(ö. 1316/1898)

Arap âlimi ve seyyah.

Aslen Hulvânî olup Medine'de doğdu ve orada büyüdü. Ailesinin Hint menşeli olduğu ve büyük dedeleri Şeyh Muhammed Emîn el-Hindî el-Keşmîrî el-Hulvânî'nin 114 (732) yılında Hulvân'a geldiği rivayet edilir. Muhammed Emîn el-Hindî âlim ve zengin bir kimse idi. Emîn'in babası da Medine'nin eşrafından olup Mekte Emîri Şerîf Abdullah b. Avn tarafından, Necid Emîri Faysal b. Türkî'yi Osmanlı Devleti'ne ödediği vergiyi ihmal etmemesi konusunda uyararak görevlendirilmiş, o da bu görevi başarıyla yerine getirmiştir.

Hulvânî Mescid-i Nebevî'de ve Ezher'de öğrenim gördü. Daha sonra Mescid-i Nebevî'de müderris olarak görevlendirildi ve çeşitli alanlarda ilmi çalışmalar yaptı. Ayrıca dil, edebiyat, tarih ve astronomi gibi dersler okuttu. Birçok İslâm ülkesiyle bazı Avrupa ülkelerini gezen Hulvânî bu arada Mısır'a ve Hindistan'a da gitti ve Bombay'da uzun yıllar kaldı.

Hulvânî'nin vefatıyla ilgili iki değişik rivayet vardır. Zirikî ve Muhibbuddin et-Taberî Hindistan'da öldüğünü söylerken *el-Menhel* dergisinde yayımlanan makalede, Trablusgarp'a yaptığı bir seyahat esnasında bedeviler tarafından casus sanılarak öldürüldüğü kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Muhtaşaru Meâlî'i's-su'ûd bi-ñibi aḥbârî'l-vâlî Dâvûd*. Osman b.

Sened el-Basrî'nin 1198'den 1250 (1783-1835) yılına kadar Bağdat tarihini ihtiva eden *Meâlî'u's-su'ûd bi-ñibi aḥbârî'd-Dâvûd* adlı eserinin özeti olup 1304'te (1887) Hindistan'da basılmış, daha sonra Muhibbuddin el-Hatîb tarafından tekrar yayımlanmıştır (Kahire 1371/1953). 2. *Neşû'l-hezeyân min Târîḫi Corcî Zeydân*. Corcî Zeydân'ın *Târîḫu Mısrî'l-ḥadîş* adlı eserini tenkit etmek için yazdığı bu kitap Leknev'de basılmış (1307), Mâzin Salâh el-Mutabbakânî tarafından tahkikli olarak yeniden neşredilmiştir (Medine 1410/1989). 3. *Cenyû'n-nihle fi keyfiyyeti ğarsi'n-naḥle*. Ziraata dair küçük bir risâle olup *Muhtaşaru Meâlî'i's-su'ûd* adlı kitabıyla birlikte basılmıştır (1304). 4. *es-Süyû'lü'l-muġriḳa 'ale's-şavâ'ıḳı'l-muḥriḳa*. Seyyid Ahmed Es'ad er-Reffî'yi tenkit için kaleme aldığı bu eserinde Abdülbâsîr el-Menüffî takma adını kullanmıştır. Kitap 1312'de (1895) neşredilmiştir.

Hulvânî'nin ayrıca, Ebû'l-Alâ el-Maarî'nin *Lüzûmü mâ lâ yelzem (el-Lüzûmiyyât)* adlı eserinin Bombay baskısına (1303/1885) yazdığı bir şerh ve ta'likatı da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn b. Hasen el-Hulvânî, *Muhtaşaru Meâlî'i's-su'ûd bi-ñibi aḥbârî'l-Vâlî Dâvûd* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1371/1953, nâşirin mukaddimesi; a.mlf., *Neşû'l-hezeyân min Târîḫi Corcî Zeydân* (nşr. Mâzin el-Mutabbakânî), Medine 1410/1989, nâşirin mukaddimesi, s. 15-18; Serkis, *Mu'cem*, I, 328; II, 1720; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 815; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 6; Kâsım es-Sâmerâî, *el-İstîşrâḳ beyne'l-mevzû'ıyye ve'l-İfti'âliyye*, Riyad 1403/1983, s. 110-112; Zirikî, *el-Âlâm* (Fethullah), II, 15-16; Hamed el-Câsir, "Alâ hâmişî Mu'temeri'l-Müsteşriḳîn", *Mecelletü'l-'Arab*, VII-VIII, Riyad 1394, s. 487; Kor-kis Avvâd, "Nazârât fi Dâ'ireti'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyye", *er-Risâle*, sy. 639, Kahire 1945, s. 1067; Mahmûd Abdüvehhâb, "er-Raḥḥâle Emîn el-Hulvânî", *el-Menhel*, XIII, Cidde 1952, s. 186-187; Âsim Hamdân Ali, "Emîn el-Hulvânî ve maḥtûḫâtü Mektebeti Brill", *Âlemü'l-kütüb*, X/3, Riyad 1989, s. 398-407; "Emîn", *İA*, IV, 259.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNÎ

EMİN el-HÜSEYNİ

(أمين الحسيني)

(1897-1974)

Filistinli lider
ve Kudüs başmüftüsü.

Kudüs'te doğdu ve ilk öğrenimini burarda gördü. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1893 ve 1895 olarak geçmektedir. Daha sonra eğitime Mısır'da Ezher

Üniversitesi'nde devam etti (1912) ve bu sırada İslâm âleminin ileri gelenleriyle tanıştı. 1915 yılında İstanbul'da Mekteb-i Harbiyye'ye girdi, buradan kurmay subay olarak mezun oldu. Önce Osmanlı ordusunda göreve başlayan Muhammed Emîn I. Dünya Savaşı yıllarını İzmir'de geçirdi. Savaş sonunda Kudüs'e geri döndü ve Filistin bölgesine gelen İngilizler'in genel valisinin yardımcılığına getirildi (1917). Ancak göreve başladıktan üç ay sonra İngiltere'nin bölgedeki siyasetini protesto ederek istifa etti. Bu sırada halk arasında yeni yeni başlayan isyan hareketlerine katıldı ve 1918-1919 ayaklanmalarında büyük rol oynadı. Yahudi ve İngilizler'e karşı mücadele etmekle görevli Fidayyûn adlı küçük grupları organize etmeye başladı. Filistin'de ilk siyasî teşkilât olarak kurulan en-Nâdî'l-Arabî başkanlığına seçildi. 17 Haziran 1919'da Halîlürrahman'a gelen King Kreyn Amerikan araştırma heyetini protesto mahiyetinde bağımsızlık gösterileri yapıldı. Bu faaliyetlere önderlik ettiği ve Balfour deklarasyonuna karşı çıktığı gerekçesiyle İngilizler tarafından tutuklandı. 1920 yılı Nisan ayında Kudüs ayaklanmaları sırasında suçlu görüldüğünden tekrar takibe uğradıysa da Şam'a kaçmayı başardı ve Filistin halkı için bir vatan temin etme mücadelelerini orada sürdürdü. Suriye'nin istiklâli sırasında altı ay burada bulundu ve Faysal b. Hüseyin zamanında faaliyetlerine devam etti. Kısa bir süre sonra İngiliz Yüksek Komiserliği'nin af çıkarması üzerine de Kudüs'e geri döndü.

21 Mart 1921'de, Kudüs müftüsü olan ağabeyi Kâmil el-Hüseyin'in vefatı ile boşalan başmüftülüğe getirildi. 1922'de el-Meclisü'l-İslâmî el-a'lâ başkanlığına seçildi ve Filistin'de müstakil bir kuruluş halinde çalışarak bölgedeki vakıf arazilerine sahip çıktı. Bu dönemde bölgede yetimhaneler, spor merkezleri, hayır kurumları ve şer'î mahkemeler kurdu. 1928 ve 1929 yıllarında yahudilere karşı müslüman halkın ayaklanmasında oynadığı rol onu tartışmasız Filistinliler'in lideri yaptı.

Bu arada toplanan Filistin İslâm Kongresi zamanla bir müessese haline geldi ve milletlerarası siyaset alanında ağırlığı hissedilen bir teşkilât oldu. Filistin davasına umumi bir hüviyet kazandırmak amacıyla Kudüs'te toplanan Dünya İslâm Kongresi'nde (7-12 Aralık 1931) Filistin'in bağımsızlığı istendi ve başkanlığa Emîn el-Hüseyin getirildi. Daha sonra benzer

toplantılar Mekke, Karaçi, Bağdat, Amman ve Mogadişu'da tekrar edildi.

1933 yılında Kudüs'te Mescid-i Ak-sâ adıyla bir İslâm üniversitesi kurma çalışmaları başlatıldı; bu amaçla birçok Arap ve İslâm başşehir ziyaret edilerek bağışlar toplandı. Bu sırada yahudiler büyük paralar karşılığında Kudüs ve civarında araziler satın alıyorlardı. Müftü Emîn el-Hüseynî, bu arazi komisyoncuları ile mücadele edebilmek için "emir bi'l-ma'rûf" cemiyetleri kurdu. Yahudilere toprak satanlara karşı amansız bir mücadele başlatıldı; Filistin'in her tarafına vâizler gönderilerek bu kişilerin dinen günahkâr sayılacağı üzerinde duruldu. Toplanan paralarla araziler alındı ve tekrar yahudilere satılmaması için vakıflara bağlandı. Emîn el-Hüseynî, 1935'te kuzeni Cemal'in başkanlığında bir Filistin Arap partisinin kurulmasına yardım etti.

Abdülkâdir el-Hüseynî başkanlığında kurulan "mukaddes cihad askerî birliği" İngilizler'e karşı yapılan protesto hareketinin (19 Nisan 1936) mesuliyetini yükledi. Protesto hareketinden sonra Kudüs'te Filistin'deki bütün siyasî grupların katıldığı bir toplantıda, yahudi amaçlarının gerçekleşmesini sağlayan Balfour planının kaldırılmasını, Arap ve yahudilerden meydana gelen bir Filistin hükümetinin oluşturulmasını isteyen el-Lecnetü'l-Arabiyyetü'l-ulyâ li-Filistin kuruldu (25 Nisan 1936). Konsey başkanlığına getirilen Emîn el-Hüseynî, İngiltere'den gelen Lord Peel başkanlığındaki heyetin 7 Temmuz 1937'de kararlaştırdığı Filistin'i taksim planını reddetti. Emîn el-Hüseynî, 29 Temmuz 1937'de el-Meclisü'l-İslâmî el-a'lâ başkanlığından alındı. Hemen arkasından tutuklanmak istenince Lübnan'a kaçtı. Lübnan'dan Irak'a, oradan da İran'a geçti.

1937-1941 yılları arasında Irak, Türkiye, Bulgaristan, İtalya ve Almanya gibi ülkeleri dolaşarak Filistin Arap heyeti adına destek toplama çalışmalarını sürdürdü. 1941'de, savaşı kazanacaklarına inandığı İtilâf devletlerinden Arap davasına destek sağlamak için Berlin'e gitti. Mayıs 1945'e kadar burada kalan Emîn el-Hüseynî, yayımladığı bildirilerle Araplar'ı yahudi ve İngilizler'e karşı ayaklanmaya çağırdı. Almanya'da kaldığı sürece bir müslüman olarak nasyonal sosyalizme en ufak bir sempati duymadı. Naziler'in işgal ettiği ülkelerden Filistin'e

yahudi göçünü engellemeye çalıştı. Almanlar da İngiliz idaresi altındaki müslüman cemaatleri etkilemek ve onları İngilizler'e karşı kıskırtarak Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek için Emîn el-Hüseynî'yi desteklediler. Savaşın sonucu belli olmaya başlayınca Fransa'ya kaçtı. Ancak Fransızlar tarafından tutuklanarak Paris'te bir yıl boyunca göz hapsinde kaldı. Bu sırada İngiltere, Yugoslavya ve Amerika, Emîn el-Hüseynî'nin savaş suçlusu olarak yargılanması için teslim edilmesini istedilerse de Fransa onu vermeyi reddetti. Emîn el-Hüseynî sonunda Mısır'a kaçmayı başardı (1946).

11 Haziran 1946'da Kahire'de Arap Birliği'nin kararıyla kurulan el-Hey'etü'l-Arabiyyetü'l-ulyâ li-Filistin'e başkanlık eden Emîn el-Hüseynî kısa zamanda Kudüs, Şam, Beyrut, Bağdat ve Karaçi'de bu teşkilâta bağlı bürolar açtı. Ayrıca yine aynı teşkilâta bağlı olarak Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika'da temsilcilikler kuruldu. Birleşmiş Milletler teşkilâtının 29 Kasım 1947 tarihinde benimsediği Filistin taksim planı engellenmeye başlandı. Emîn el-Hüseynî, bütün bu teşkilâtların masraflarını karşılamak üzere Beytülmâl el-Arabî adıyla bilinen bağımsız bir fon oluşturdu.

1948'de Filistin toprakları üzerinde İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra 1 Aralık 1948 tarihinde Gazze'de toplanan I. Filistin Halk Meclisi'ne başkanlık eden Emîn el-Hüseynî, işgal altındaki toprakların kurtarılması ve yahudilere karşı mücadelenin yürütülmesi amacıyla Genel Filistin hükümetinin kurulduğunu ilân etti. Merkezi Kahire'de bulunan bu hükümetin faaliyetleri kısa bir süre sonra Mısır hükümeti tarafından engellendi. Emîn el-Hüseynî, 1951'de kırk beş İslâm ülkesinin katılımıyla Karaçi'de toplanan Dünya İslâm Kongresi'ne başkan seçildi. 1955 yılında Endonezya'da toplanan Bandung Konferansı'na başkanlık ettiği bir heyetle Filistin adına katıldı. Kahire'den sonra faaliyet merkezini 1959'da Beyrut'a taşıyan Emîn el-Hüseynî siyasî çalışmalarını burada sürdürdü. 1962 yılı Mayısında otuz yedi İslâm ülkesinin iştirakiyle Bağdat'ta toplanan Dünya İslâm Kongresi'ne başkanlık etti. Yine aynı yıl Mekke'de kurulan Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî teşkilâtına kurucu üye olarak katıldı. 1967'de otuz yıldan beri ayrıldığı Kudüs'e döndü. İsrail ile doğrudan görüşmelerin uygun olmayaca-

ğını, bu toprakların Filistin'e ait olduğunu ve geri alınması için gerekirse harp edilmesi fikrini hayatı boyunca taşıdı. 4 Temmuz 1974 tarihinde Beyrut'ta vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn el-Hüseynî, *Haķā'ik 'an kaẓıyyeti Filistin*, Kahire 1959; İsâ es-Sıfrî, *Filistin beyne'l-intidâb ve's-şıhyevniyye*, Yala 1937; Muhammed İzzet Derzeve, *el-Hareketü'l-Arabiyyetü'l-hadışe*, Sayda 1950; Subhî Yâsin, *es-Şeuretü'l-Arabiyyetü'l-kubrâ (1936-1939)*, Kahire 1959; Ahmed Sâmih el-Hâlidî, *Ehlü'l-ilm beyne Mısır ve Filistin*, Kudüs, ts.; Abdülvehhâb el-Keyyâlî, *Târîhu Filistin el-hadışe*, Beyrut 1970; Kâmil Mahmûd Hille, *Filistin ve'l-intidâbü'l-Birîtanî (1922-1939)*, Beyrut 1970; D. Lapierre — L. Colins, *Kudüs Ey Kudüs* (trc. Aydın Emeç), İstanbul 1973, s. 71-78; Ebû Bekir el-Kâdirî, *Ricâ-lün 'areftühüm*, Dârülbeyzâ 1403/1983, s. 309-320; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdünâ Filistin*, Amman 1983, XI, 400-417; Fethî Yeken, *el-Meusâ'atü'l-harekiyye*, Amman 1983, I, 26-32; Avnî Cedû' el-Ubeydî, *Şafahât min hayâti el-Hâc Emîn el-Hüseynî*, Zerkâ 1405/1985; Beyân Nüveyhiz el-Hüt, *el-Kıyâdât ve'l-mü'es-sesâtü's-siyâsiyye ft Filistin 1917-1948*, Beyrut 1986, s. 201 vd.; Jehoshua Porath, "Al-Hajj Amin Al-Husayni, Mufti of Jerusalem", AAS, VII (1971), s. 121-156; Philip Mattar, "The Mufti of Jerusalem and the Politics of Palestine", MEJ, XLII/2 (1988), s. 227-240; *Mv.Fs.*, IV, 138-142; D. Hopwood, "Amîn al-Husayni", *El² Suppl.* (İng.), s. 67-70.

VELİD EL-ARİD

EMİN MEHMED EFENDİ

(bk. MEHMED EMİN TOKADİ).

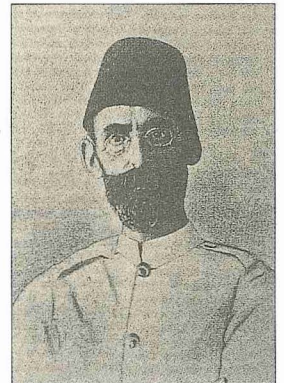
EMİN PAŞA

(1840-1892)

Alman asılı

Osmanlı devlet adamı ve âlimi.

Asıl adı Eduard Schnitzer'dir. 28 Mart 1840'ta Prusya Krallığı'nın Şilezya eyaletine bağlı Oppeln kasabasında Prusyalı bir Müsevî ailenin çocuğu olarak dün-

Emin Paşa